

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА**

Державні символи та атрибути України

*Інформ-галерея до Дня Незалежності
України*

СУМИ 2019

Небеса блакитні сяють з глибини,
А пшеничні й житні мерехтять лани.
Образ цей – не зблідне, хоч минуть жнива,
це знамено рідне – золото й синява.
Прапор наш, як літо, в сонці майорить –
по долині жито, по горі блакить.

Дмитро Павличко

Національні символи – це свідчення високого духу народу, його історичних прагнень, унікальності, своєрідний генетичний код нації. Вони покликані служити надійною основою формування громадянських рис особистості, її патріотизму, національної свідомості.

Україна має такі державні символи: Державний Прапор, Гімн і Герб.

Герб

Слово «герб» (з нім. Erbe – «спадок») – емблема, спадковий знак, зображення з поєднанням фігур і предметів, що виражають історичні традиції власника. Державний герб – це символ, який презентує країну як суверенну незалежну державу.

Тризуб є прадавнім символом. Його найдавніше зображення, віднайдене археологами, датується Х ст. Припускають, що це був магічний знак роду, оберіг.

Навершя у формі князівського знака було головним елементом давньоруських стягів. Особливо багато артефактів – за період князювання Володимира Святославовича. Тому тризуб вважають знаком князя Володимира Великого.

У Давній Русі тризуб був родовим знаком князівського роду Рюриковичів. Його численні зображення віднайдено на тогочасних монетах, печатках, посуді, надгробках, цеглі, актових печатках, перснях-печатках, злитках-гривнах, зброї. Цей символ власності та влади переходив із покоління в покоління, видозмінюючись, щоб кожен представник роду мав індивідуальну емблему (наприклад, попередники київського князя Володимира Святославича мали двозубці).

Однак тризуб на території сучасної України був ще задовго до вищезгаданих подій. Згідно археологічних знахідок його широко використовували трипільські племена у III – IV ст. до нашої ери. В ті прадавні часи тризуб був знаком старійшин. Приклади використання символу тризуба зустрічаються в археологічних знахідках на Поділлі, в Ольвії та багатьох інших цікавих місцях.

Згодом, після трипільців символ тризуба використовували скіфи, які вважали себе прямими нащадками атлантів. Перша письмова згадка про тризуб загалом зустрічається в праці Платона «Тімен» та датується 360-350 роками до нашої ери. Платон в ній описує царів-атлантів, котрі одягалися в блакитний одяг, прикрашений золотим тризубцем. Протягом багатьох століть на землях Русі було поширене зображення тризуба.

Після занепаду роду Рюриковичів його поступово витіснили. Вперше про тризуб, як про офіційний державний герб України заговорили в 1918 році. Українська Центральна Рада пояснила його прийняття тим, що це є знак князівської влади і спадкоємності української державної традиції. Однак, починаючи від розпаду Київської Русі і до 20 століття його використовували не так активно.

Тризуби зустрічалися тільки в геральдиці міст, на родових гербах чи у книгах. Деякі запорожці, зокрема Б. Хмельницький та І. Мазепа, розміщували на своїх родових гербах хрести чи якорі, стилізовані під тризуб.

6 січня 1918 р. тризуб із хрестом над середнім «зубом» у восьмикутній рамці з'явився на перших грошах, випущених Українською Народною Республікою. Автором банкноти 100 карбованців був художник-графік Георгій Нарбут.

Після проголошення 22 січня самостійності України питання про офіційне затвердження державної символіки треба було вирішувати негайно. Але через війну з більшовиками оголошувати конкурс або проводити широке обговорення ескізів не могли.

7 лютого Центральна Рада востаннє засідала в Києві. Під натиском ворога її було перенесено до Житомира, звідти – до Сарн і нарешті – до Коростеня. Там 25 лютого на засіданні Малої Ради офіційно затвердили тризуб гербом Української Народної Республіки. Ухвалений закон не містив малюнків, а мав лише опис.

12 березня Михайло Грушевський доручив графікові й архітектору Василю Кричевському розробити їх зображення. Через 10 днів, 22 березня Мала Рада схвалила великий та малий державні герби, а також велику й малу печатки УНР.

Вибором тризуба тодішні українські політики підкреслили спадковість нової держави від Давньої Русі. «Се оздоба питоменна, не запозичена, зв'язана з нашою тисячолітньою державною політичною і культурною історією», – зазначив Михайло Грушевський.

Стилізований оливковий вінок навколо тризуба в обох гербах Кричевського символізував миролюбність Української Народної Республіки.

З часів Директорії гербом відновленої Української Народної Республіки був тризуб без вінка.

21 січня 1919 р. комісія в справах розроблення проекту герба УНР вирішила, що соборна Україна має поєднати емблеми Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки, а також знак князя Володимира.

У міжвоєнний період тризуб став символом боротьби українців за свободу. Його використовував Уряд УНР в еміграції та різні політичні організації, зокрема на емблемі Організації українських націоналістів був тризуб із мечем по центру.

В СРСР тризуб було заборонено. Для комуністичного режиму він залишився ознакою націоналізму.

Після відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. тризуб, як малий Державний Герб затверджено 19 лютого 1992 р. постановою Верховної Ради України (разом із доданими зображеннями).

Прапор

Жовто-блакитні барви символізували Київську Державу ще до християнізації Русі. Майже всі герби міст Київщини й України загалом обрамлялися жовто-блакитними кольорами.

З XVIII століття полкові й сотенні козацькі прапори Війська Запорозького вироблялися з блакитного полотнища, на якому жовтою фарбою наносився хрест, зорі, зброя, постаті святих. Так, упродовж історичного розвитку жовто-блакитний прапор був символом боротьби за національні й соціальні права українського народу і за часів незалежності став Державним Прапором України.

У ньому втілені віковічні прагнення до праці, краси та багатства рідної землі. Державний Прапор як символ країни є втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення.

Український прапор – це символ пшениці в степах під блакитною аркою неба, який уособлює споконвічне прагнення народу до миру.

З революцією 1848-1849 рр. пов'язана поява українського прапора (жовтого з блакитним) в австро-угорській частині України. У жовтні 1848 р. Головна Руська Рада у Львові ухвалила жовто-синє сполучення кольорів прапора. Ці колірні сполучення швидко поширились на українські землі, що перебували на той час у складі Австро-Угорщини, а після революції 1905-1907 рр. у Росії – і в Наддніпрянській Україні.

З початком Першої світової війни 1914-1918 рр. на західноукраїнських землях найбільше поширюється поєднання жовто-блакитних кольорів. Ці прапори супроводжували на західноукраїнських землях і відзначення 100-річного ювілею Великого Кобзаря.

22 березня 1918 р. Центральна Рада в Києві ухвалила «Закон про державний прапор Української Народної Республіки», який був жовто-блакитним. У період Гетьманату Павла Скоропадського, порядок кольорів було змінено на синьо-жовтий. Таким він залишився і в період влади Директорії.

У листопаді 1918 р. у Львові Українська Національна Рада затвердила «Тимчасовий основний закон», який дав назву новоствореній державі – Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Артикул 5 цього закону проголошував прапор держави – блакитно-жовтий. 20 березня 1920 р. ухвалено крайовий синьо-жовтий прапор для Закарпатської України, а 15 березня 1939 р. він був прийнятий як державний прапор Карпатської України.

У Радянській Україні не могло бути й мови про поширення жовто-блакитних кольорів. Слова «блакить» і «блакитний» нівелювалися, замість них запроваджувались російські «голубий», «лазуровий».

Із проголошенням незалежності України віддали належне синьо-жовтому знамену й визначили його національним символом козацтва впродовж багатьох століть. Український народ не міг відкинути історичну традицію створення своєї держави саме під цим знаменом. 28 січня 1992 року Верховна Рада України затвердила державним прапором України синьо-жовтий стяг.

Отже, ці кольори зародилися в надрах українського народу, без будь-яких сторонніх впливів. Український прапор, який був довгий час національним символом, став згідно з 20-ю статтею Конституції Державним прапором України.

Гімн

Гімн (з грец. – «святкова пісня») є одним із символів країни й ідентифікує державу на міжнародних зібраннях, форумах, спортивних змаганнях.

Державним гімном України є пісня «Ще не вмерла Україна» – слова Павла Чубинського і музика Михайла Вербицького. Цей твір став популярним в українському русі задовго до подій Української революції 1917-1921 рр. Її разом із «Заповітом» Тараса Шевченка, виконували як національний гімн на українських зібраннях.

„ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА“

1839-1884
Павло Чубинський
автор слів

1815-1870
Михайло Вербицький
автор музики

Ще не вмерла України, і слава і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.
Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до
Дону,

В ріднім краю панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже.
За Карпати відоб'ється, загомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Був час, коли автором «Ще не вмерла Україна» вважали Тараса Шевченка, бо в 1863 р. в четвертому томі Львівського літературно-політичного часопису «Мета» надрукували поезії «Лічу в неволі», «Мені однаково», «Весело сонечко ховалось», «Заповіт» та вірш «Ще не вмерла Україна». Насправді ж майбутній гімн України створив український етнограф, громадський діяч, поет Павло Чубинський. Текст пісні він написав у 1862 році в Києві. Композиторові Михайлові Вербицькому вірш сподобався як патріотичним змістом, так і легкістю форми. Спочатку він створив пісню як солоспів і сам виконав її на зібранні гімназійної «Громади» в Перемишлі. А щоб усі громадивці могли співати цю пісню разом, переробив із неї хорову композицію.

Уперше майбутній гімн публічно було виконано 10 березня 1865 року у Перемишлі, як останній концертний номер перших у Галичині світських «Вечорниць у пам'ять Тараса». Символічно, що автором слів «Ще не вмерла Україна» був наддніпрянець, а музику написав галичанин – це підкреслило соборність українських земель. На Галичині вірш і став піснею-гімном.

З початком Української революції гімн «Ще не вмерла Україна» став особливо популярним. Його виконували на урочистих засіданнях і під час ухвалення доленосних рішень.

Слова і ноти друкували на тогочасних листівках, пісню записували на платівки. Наприкінці 1917 року слова пісні змінили на «Вже воскресла Україна...». 17 червня 1918 року американська газета The New York Times поінформувала про затвердження пісні «Що не вмерла Україна» національним гімном України й навела переклад слів англійською. Однак популярне західне видання дезінформувало читачів, адже в часи революції юридично гімн не було оформлено, бо тоді в законодавчих актах це не практикували.

Зрештою 15 січня 1992 року Верховна Рада України затвердила «музичну редакцію» пісні «Ще не вмерла Україна».

6 березня 2003 року парламент ухвалив Закон «Про Державний Гімн України», у якому затвердив Державним Гімном пісню «Ще не вмерла України і слава, і воля» зі зміненою першою строфою. Тож Стаття 20 Конституції України набула завершеного вигляду. Національний Гімн на музику Михайла Вербицького отримав слова, затверджені законом.

Гривня

Гроші також є важливим атрибутом держави. Їх відсутність у 1917 році стала чи не найпершим серйозним викликом для української Центральної Ради. Податки з України надходили в Петроград, а вже звідти Тимчасовий уряд розподіляв їх для українських органів влади та громадських організацій. Ці транші «згори», особливо восени 1917 року, перетворилися на знаряддя політичного тиску. Наприклад, щоб викликати заворушення серед робітників «Арсеналу», достатньо було затримати їм зарплати.

Після проголошення УНР Центральна Рада ініціювала випуск національної валюти. Це питання стало ключовим на засіданнях українського парламенту й уряду. У листопаді-грудні ухвалили важливі рішення: перетворили Київську контору державного банку на Центральний банк України, замовили малюнок грошових знаків, ціну грошей позначили чотирма мовами.

1 січня 1918 року Мала Рада ухвалила закон про випуск власних українських грошей. Грошова одиниця отримала назву «карбованець».

Першою українською банкнотою стала купюра 100 карбованців, рік випуску на ній – 1917-й, але насправді в обіг її було введено 5 січня 1918 року. Дизайн купюри розробив художник-графік Георгій Нарбут.

Напис «100 карбованців» на купюрі було виконано чотирма мовами – українською, російською, польською та єврейською.

Через стислі терміни друку та неуважність працівників друкарні вся серія грошей виявилася з перевернутим реверсом. Неякісний друк і неналежний захист банкнот призвели до розповсюдження фальшивок. Невдовзі випуск купюр припинили.

Як грошову одиницю України гривню було запроваджено 1 березня 1918 року законом Української Народної Республіки «Про грошову одиницю, карбування монети та друк державних кредитових білетів».

Протягом 1918 року в Берліні видруковано грошові знаки у 2, 10, 100, 500, 1000 та 2000 гривень (проекти двох останніх було виконано вже після проголошення гетьманату на чолі з Павлом Скоропадським). Ескіз першої купюри, оздобленої досить простим геометричним орнаментом, виконав Василь Кричевський, трьох наступних – Георгій Нарбут.

Гривневі купюри відзначалися вишуканим оформленням. Так, в ескізі 10-гривневої купюри Нарбут використав орнаменти українських книжкових гравюр XVII століття, 100-гривневої – зображення робітника з молотом та селянки з серпом на тлі розкішного вінка з квітів і плодів, 500-гривневої – свою улюблену алегорію «Молода Україна» у вигляді опроміненої дівочої голівки у вінку (завдяки цій деталі купюра отримала гумористичну народну назву «горпиника»).

1919 р. Директорія оголосила про зміцнення золотого вмісту української валюти. Для цього почали збирати все золото та срібло для випуску металічних монет. Переплавляли на дрібну монету навіть мідні пам'ятники російським царям. Усього 1917-1921 рр. було випущено 27 грошових номіналів – у карбованцях, гривнях, шагах.

У незалежній Україні гривню офіційно запроваджено у вересні 1996 р. Саме тоді вийшли банкноти номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50 і 100 гривень і розмінні монети вартістю 1, 2, 10, 25 і 50 копійок.

Банкноти мали кілька ступенів захисту (водяний знак, захисну стрічку, рельєфні елементи, суміщений малюнок, кодоване зображення, райдужне коло, атисканерну сітку, мікротекст, знак для людей із поганим зором, видимі захисні волокна, флуоресцентний номер, магнітний номер, прихований номінал).

Література

Манько, М. О. Програма курсу «Українська національна символіка» [Текст] : для вузів / М. О. Манько. – Суми : Мрія-1, 1999.– 81 с.

Манько, М. О. Програма курсу «Українська національна символіка» [Текст] : для вищ. та серед. навч. закладів / М. О. Манько. – Суми : ВВП «Мрія-1»ЛТД, 2000. – 83с.

Новіцька, Ж. В. Державні символи України [Текст] : 5 клас / Ж. В. Новіцька // Історія та правознавство. – 2017. – № 13/14. – С. 38–41.

Савчук, М. Великий герб держави [Текст] / М. Савчук, Ю. Савчук // Українська культура і життя. – 2009. – № 37, 18-24 вересня. – С. 1, 9.

Сергійчук, В. І. Національна символіка України [Текст] : для середнього та старшого шкільного віку / В. І. Сергійчук ; художнє оформлення Л. В. Демчишина. – Київ : Веселка, 1992. – 109 с.

Чорна, С. Під знаком тризуба... якому 45 тисячоліть [Текст] / С. Чорна // Голос України. – 2015. – № 155, 22 серпня. – С. 3.

За матеріалами Інтернет ресурсів:

Атрибути держави [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://www.memory.gov.ua/publication/atributi-derzhavi//> - Назва з екрана.

Державні атрибути: прапор, герб, гімн [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://bookster.com.ua/derzhavni-atrybuty-prapor-gerb-gimn-yak-obyekty-doslidzhennya/>.-

Назва з екрана.

Державні символи України [Електронний ресурс] // Матеріали з Вікіпедії –

вільної енциклопедії.- Режим доступу:

https://pidruchniki.com/1633082646875/pravo/derzhavni_simvoli_ukrayini. – Назва з

екрана.

Державні символи України [Електронний ресурс] // Режим доступу:

http://proukraine.net.ua/?page_id=77. – Назва з екрана.

Підготувала бібліограф I категорії

Стонт Л. О.